

**200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΤΑ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ**

ΑΠΟ ΤΗ ΣΦΑΓΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Οι πολεμικές αποτυχίες
και οι επιπτώσεις τους

Νικόλαος Α. Αναστασόπουλος

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Συμβολή στην Ελληνική Επανάσταση του 1821 ... 11

Πολεμικές καταστροφές κατά την Επανάσταση –
Χρονολόγιο σημαντικών στιγμών 22

ΠΡΟΛΟΓΟΣ..... 25

1 Η έναρξη της Επανάστασης –

Ήττες και καταστροφές (1822-1823)..... 33

A. Η σφαγή της Χίου 33

B. Η καταστροφή της Νάουσας 50

Γ. Η μάχη στο Πέτα 59

Δ. Η μάχη στο Κεφαλόβρυσο –

Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη 71

2 Ο Αγώνας στη θάλασσα –

Η καταστροφή των νησιών (1824) 83

A. Η καταστροφή της Κάσου 83

B. Η καταστροφή των Ψαρών 95

3	Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο – Επέλαση και καταστροφή (1825)	111
	Α. Η ήττα στο Κρεμμύδι.....	111
	Β. Η κατάληψη της Σφακτηρίας – Η πολιορκία και η παράδοση του Νεοκάστρου	123
	Γ. Η καταστροφή στο Μανιάκι – Ο θάνατος του Παπαφλέσσα.....	136
	Δ. Ο Ιμπραήμ στην Τριπολιτσά και στο Άργος – Η μάχη στα Τρίκορφα.....	144
4	Η έξοδος του Μεσολογγίου (1826)	157
	Ήττες και καταστροφές: Μια αποτίμηση	187
	 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	 193
	 ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	 211

Η έναρξη της Επανάστασης – Ύψις και καταστροφές (1822-1823)

A. Η σφαγή της Χίου

Το 1822, συγκριτικά με το πρώτο έτος του απελευθερωτικού Αγώνα, αποτελεί τον πρώτο χρόνο που Έλληνες και Οθωμανοί συγκρούστηκαν στον θαλάσσιο χώρο. Άλλωστε, τον Ιανουάριο του 1822 ο οθωμανικός στόλος, αποτελούμενος από 70 περίπου πολεμικά πλοία, εξήλθε από τα Στενά, με επικεφαλής τον καπουδάν πασά Καρα Αλή, με σκοπό να ανεφοδιάσει τα φρούρια της Πελοποννήσου και της Ρούμελης, αλλά και να πλήξει τα νησιωτικά κέντρα των επαναστατών.¹⁰ Η κινητοποίηση του οθωμανικού στόλου οδήγησε στη συγκρότηση του ενωμένου ελληνικού στόλου, τον οποίο συνέθεταν περί τα 60 πλοία από τα Ψαρά, την

Υδρα και τις Σπέτσες, με στόχο την αντιμετώπιση των πολεμικών επιχειρήσεων. Άλλωστε, η κεντρική διοίκηση μόλις είχε αποφασίσει τη δημιουργία ενός ενωμένου στόλου από ιδιωτικά πλοία κάθε νησιού, σε μια χρονική στιγμή που στα νησιά επικρατούσε ένα έντονο επαναστατικό κλίμα, σύμφωνο με τις προτροπές της Φιλικής Εταιρείας.¹¹

Ως εκ τούτου, η συνάντηση των δύο στόλων, που στα μέσα Φεβρουαρίου έπλεαν στη δυτική Πελοπόννησο, πραγματοποιήθηκε στη Ναύπακτο και η αναμενόμενη ναυμαχία των δύο αντιπάλων έλαβε χώρα στις 20 Φεβρουαρίου έξω από την Πάτρα, με μικρές απώλειες για τις δύο πλευρές.¹² Επρόκειτο για μια νίκη του ενωμένου ελληνικού στόλου κατά του οθωμανικού, στην έκβαση της οποίας συνέβαλε καθοριστικά ο Ανδρέας Μιαούλης με τη ναυαρχίδα του. Ακολούθως, ο οθωμανικός στόλος κατευθύνθηκε προς την έδρα του και ειδικότερα στην πόλη της Καλλίπολης στον Ελλήσποντο, ενώ παράλληλα στο βόρειο Αιγαίο επικρατούσε ένας επαναστατικός ενθουσιασμός, ιδιαίτερα μετά την επιτυχία της Επανάστασης στη Σάμο τον Απρίλιο του 1821 υπό την αρχηγία του Λυκούργου Λογοθέτη.¹³

Σε αντίθεση με τη Σάμο, οι πρόκριτοι της Χίου δεν είχαν προχωρήσει σε κάποια επαναστατική ενέργεια κατά των Οθωμανών, καθώς εκτιμούσαν ότι η γειτνίαση με τις οθωμανικές ακτές θα καθιστούσε αδύνατη

την επιτυχία του ξεσπκωμού. Η Χίος αποτελούσε πολύτιμη και κατ' επέκταση απαραίτητη επαρχία για την Οθωμανική Αυτοκρατορία, τόσο για τον μεγάλο φόρο που πλήρωναν οι κάτοικοι στον σουλτάνο, εξαιτίας του εμπορίου και της καλλιέργειας της μαστίχας, όσο και για τη στρατηγική θέση του νησιού, το οποίο οι Οθωμανοί χρησιμοποιούσαν ενίοτε ως βάση του στόλου τους.¹⁴ Παρά ταύτα, στις αρχές του 1822 το παράδειγμα της Σάμου υποκίνησε μια μερίδα του πληθυσμού, κυρίως ασθενούς οικονομικής κατάστασης, σε επαναστατικό ενθουσιασμό, τον οποίο είχε ενισχύσει και η βαρύτατη φορολογία που είχε επιβάλει ο νέος Οθωμανός διοικητής Βαχίτ πασάς.¹⁵

Με αυτά τα δεδομένα, Χιώτες επαναστάτες, υπό την αρχηγία του Χίου Αντώνη Μπουρνιά, απευθύνθηκαν στον επαναστάτη της Σάμου Λυκούργο Λογοθέτη, τον οποίο επισκέφθηκαν στο νησί του ζητώντας τη βοήθειά του για την υλοποίηση του ξεσπκωμού και την ανάληψη στρατιωτικής δράσης εναντίον της οθωμανικής φρουράς της Χίου. Η ανταπόκριση του Λογοθέτη υπήρξε θετική, παρά την αντίρρηση του Δημητρίου Υψηλάντη στην πραγματοποίηση της συγκεκριμένης επανάστασης στη Χίο όπως και την άρνηση των προκρίτων του νησιού.¹⁶ Ο Λάμπρος Κουτσονίκας καταγράφει στην *Ιστορία* του τη δική του εκδοχή για τις προθέσεις αυτής της πρωτοβουλίας μεγάλου τμήματος των κατοίκων της

Χίου, αναφέροντας χαρακτηριστικά: «Άνθρωποι όμως της κατωτέρας τάξεως, αποβαλόντες τα εμπορικά συμφέροντά των, εζήτουν αναστάτωσιν, με την ελπίδα της βελτιώσεως της εαυτών τύχης, άλλοι υπό αληθούς πατριωτικού αισθήματος κινούμενοι, έτρεχον εντός της Επανάστατωμένης Ελλάδος και παντί σθένει ενήργουν να κινήσωσι την Χίον εις επανάστασιν. Ο θερμότερος δε πάντων τούτων ήτο Αντώνιος τις Μπουρνιάς, εξ ενός χωρίου της Χίου, όστις είχε υπηρετήσει ως αξιωματικός εις τον Γαλλικόν στρατόν. Η εγκαθιδρυθείσα Ελληνική Κυβέρνησις δεν συνεφώνει με το πνεύμα των υποκινούντων την επανάστασιν της Χίου, διότι προέβλεπε τον αφανισμόν της»¹⁷.

Ο Λυκούργος Λογοθέτης έφτασε στη Χίο στις 10 Μαρτίου, έχοντας μαζί του περί τους 2.500 άνδρες, όπως οι περισσότερες πηγές συγκλίνουν. Παρά το γεγονός ότι δεν είχε ενημερωθεί η προσωρινή ελληνική διοίκηση για την πράξη αυτή καθώς και ότι δεν είχε εξασφαλιστεί η υποστήριξη ναυτικής βοήθειας από τα υπόλοιπα νησιά, ο Λογοθέτης προχώρησε σε αιφνιδιαστική απόβαση στην ακτή της Αγίας Ελένης, χωρίς οι Οθωμανοί να καταφέρουν να τον αποκρούσουν.¹⁸ Έτσι, οι σαμιακές δυνάμεις, υποστηριζόμενες από τις εγχώριες του Μπουρνιά αλλά και από πλήθος χωρικών που προσέτρεξαν από διάφορες περιοχές της Χίου υπό πατριωτικό ενθουσιασμό, πολióρκησαν την οθωμανι-

κή φρουρά στο κάστρο της πόλης για περισσότερο από δύο εβδομάδες, με επακόλουθο συγκρούσεις μεταξύ κάστρου και λόφου της Τουρλωτής, όπου βρίσκονταν οι επαναστάτες. Ακολούθως, οι Λογοθέτης και Μπουρνιάς στις 16 Μαρτίου, αφού κατέργησαν τη δημογεροντία του νησιού, συνέστησαν νέα εφορεία, ενώ παράλληλα οι άτακτοι, ως μορφή σώματος, στασιαστές κατέστρεψαν δύο τζαμιά και λεπλατούσαν τις οικίες και τα μαγαζιά των Οθωμανών, όπως και εν γένει των καθολικών.¹⁹

Οι προύχοντες της Χίου παρακολούθησαν με ανησυχία την εξέλιξη των γεγονότων, χωρίς να συμμετέχουν βεβαίως σε αυτά, φοβούμενοι την αντίδραση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά και την τύχη των εγκλεισμένων στο κάστρο, και εκδηλώνοντας παράλληλα τη δυσφορία τους.²⁰ Ομοίως, αμέτοχοι υπήρξαν και οι καθολικοί του νησιού, οι οποίοι ανύψωσαν στα σπίτια τους σημαίες των ευρωπαϊκών κρατών. Με άλλα λόγια, επρόκειτο για μια πρόχειρα οργανωμένη επιχείρηση, καθώς οι κάτοικοι της Χίου δεν ήταν προετοιμασμένοι για την έναρξη του απελευθερωτικού τους Αγώνα αλλά και επειδή ο υπόλοιπος ελληνικός στόλος δεν ήταν σε θέση, εκείνη την περίοδο, να βοηθήσει. Μάλιστα, την κατάσταση δυσχέρανε και η ασυνεννοσία μεταξύ των δύο αρχηγών, για την οποία ο Σπηλιάδης στα *Απομνημονεύματά* του σχολιάζει: «...και

ήρχησεν η διαίρεσις μεταξύ αυτών· και ο μιν Μπουρ-
 νιάς δεν ανεγνώριζε τον Λυκούργον ως αρχηγόν· ο
 δε Λυκούργος μετεχειρίζετο τους Χίους ως κατακε-
 κτημένους, και τους εζήτηι χρήματα. Οι δε πρόκριτοι,
 αντί να λάβωσι μέρος ενεργόν εις την επανάστασιν,
 να καταβάλωσι προ πάντων χρήματα και να συμπρά-
 ξωσι παντοιοτρόπως διά την κοινήν σωτηρίαν, δεν
 εφρόντιζον δε άλλο τι, ειμή διά να σώση έκαστος τον
 εαυτόν του»²¹.

Ως αναμενόμενο, η γενικότερη σύγχυση και η ανη-
 συχία για την πιθανή αντίδραση της Οθωμανικής Αυ-
 τοκρατορίας οδήγησαν τη νεοσυσταθείσα εφορεία της
 Χίου να ζητήσει βοήθεια από τα τρία ναυτικά νησιά,
 την Ύδρα, τις Σπέτσες και τα Ψαρά. Η μοναδική, ωστό-
 σο, υποστήριξη εκείνες τις στιγμές προήλθε μόνον από
 τα Ψαρά, τα οποία απέστειλαν έξι πλοία με πολεμοφό-
 δια, καθώς η δύναμη των δύο άλλων νησιών ήταν
 απασχολημένη στις ναυτικές επιχειρήσεις στο Ιόνιο
 πέλαγος.²² Από την αντίπαλη πλευρά, η αντίδραση του
 σουλτάνου στα γεγονότα της απόβασης των Σαμίων
 και του ξεσπικωμού στη Χίο υπήρξε άμεση. Αρχικά διέ-
 ταξε τον φόνο τριών προκρίτων ομήρων από τη Χίο
 που βρισκόνταν στην Κωνσταντινούπολη, των Παντε-
 λή Ροδοκανάκη, Μιχαήλ Σκυλίτση και Θεόδωρου Ράλ-
 λη, καθώς και 60 περίπου εμπόρων, ενώ στη συνέχεια
 διέταξε τον ναύαρχο Καρά Αλή, με καταγωγή από τη

Σκόδρα, να αποπλεύσει με τον οθωμανικό στόλο προς τη Χίο και να καταπνίξει την αντίσταση.²³ Ταυτόχρονα, έδωσε διαταγές στους διοικητές της Μικράς Ασίας να προετοιμάσουν τα στρατεύματά τους στο Τσεσμέ για να μεταβούν στη Χίο.²⁴ Μάλιστα, η Βουλή των Ψαρών, έχοντας πληροφορίες για τη συγκεκριμένη κινητοποίηση του οθωμανικού στόλου στην Καλλίπολη, απέστειλε στις 27 Μαρτίου έγγραφο προς την κεντρική διοίκηση ζητώντας από «...την υπερτάτην Βουλήν να ενεργήση όσα συντείνουν εις τοιαύτας περιστάσεις, όσον τάχιστα διά να μην απελπισθούν οι αδελφοί μας, οι ευρισκόμενοι εις Χίον, και να χάσωμεν μίαν τοιαύτην αναγκαιοτάτην νήσον...»²⁵.

Στις 30 Μαρτίου 1822, το πρωί, ο οθωμανικός στόλος πλησίασε τη Χίο, αποτελούμενος από 46 πλοία, υπό τις εντολές του ναυάρχου Καρά Αλή. Ταυτόχρονα, κατευθύνθηκε προς το Τσεσμέ για να παραλάβει άτακτα σώματα Οθωμανών, τα οποία είχαν στρατολογηθεί για την επιχείρηση κατά της Χίου. Έτσι, το απόγευμα της ίδιας ημέρας ο οθωμανικός στόλος προσέγγισε το νησί, βομβάρδισε τις θέσεις των επαναστατών στην πόλη και αποβίβασε μεγάλες δυνάμεις, οι οποίες προσδιορίζονταν σε 7.000 ενόπλους, διαχωρισμένους σε τρεις φάλαγγες.²⁶ Συγκεκριμένα, η πρώτη αποβιβάστηκε στην Τουρλωτή, η δεύτερη στη συνοικία Αζμπάν καπισί και η τρίτη στη συνοικία Οκ Μείντάν. Επίσης,

αυθημερόν ο Οθωμανός μουτεσαρίφης (διοικητής) απέστειλε στα προξενεία ένοπλους φύλακες για την προστασία των υπηκόων τους και των καθολικών οθωμανικής ιθαγένειας που βρίσκονταν στο νησί.²⁷

Τα διαδραματιζόμενα στη Χίο από την απόβαση και μετά οδήγησαν στην καταστροφή του νησιού, σε ένα χρονικό διάστημα ενός μηνός. Αρχικά σταμάτησε ο αποκλεισμός του φρουρίου από τους Έλληνες επαναστάτες, και μεγάλα τμήματα του πληθυσμού αμυνόμενα κατευθύνθηκαν προς την ορεινή ενδοχώρα, καθώς τα οθωμανικά στρατεύματα προέβησαν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις.²⁸ Συνοψολογίζεται, ωστόσο, για την έμψυχη και υλική καταστροφή που ακολούθησε ότι ο Λυκούργος Λογοθέτης και οι Σαμιώτες οπαδοί του αποχώρησαν από το νησί, καθώς η εξέγερση των προηγούμενων ημερών είχε πλέον καμφθεί. Ο Σπυρίδων Τρικούπης, πάντως, στηλιτεύει στην *Ιστορία* του την εν λόγω κίνηση των Σαμίων ως ακολούθως: «...εγκατέλειψαν οι περί τον Λυκούργον όλην την νήσον, έπλευσαν εις Ψαρά, και εκείθεν επανήλθαν αβλαβείς εις τα ίδια, αφήσαντες τους δυστυχείς Χίους εις την γνωστήν απανθρωπίαν εχθρών, ους οι φεύγοντες ώπλισαν κατ' αυτών»²⁹.

Από τη διερεύνηση των αρχειακών πηγών ευχερώς εξάγεται το συμπέρασμα ότι η σκληρότητα και η επιμονή της οθωμανικής πλευράς οδήγησαν σε χιλιάδες

σφαγές του πληθυσμού και σε λεπλασίες ή εμπρησμούς οικιών και άλλων δημόσιων κτιρίων.³⁰ Ως μία πρώτη προσπάθεια αντιμετώπισης της επίθεσης, οι κάτοικοι απομακρύνθηκαν από την πόλη της Χίου, καταφεύγοντας προς το εσωτερικό του νησιού, καταδιωκόμενοι από τα οθωμανικά στρατεύματα. Ο Νικόλαος Σπηλιάδης σημειώνει στα *Απομνημονεύματά* του για τις πρώτες ενέργειες των Οθωμανών: «Οι Τούρκοι κυριεύουσι την πόλιν και την κατακαίουσι, και φονεύουσιν όσους επρόφθασαν μη δυνηθέντας να φύγωσιν. Επομένως τρέχουσιν εις τα πέριξ χωρία, και τα καίουσι, και φονεύουσι και αιχμαλωτίζουσιν υπέρ τας πέντε χιλιάδας χριστιανούς. Εκινήθησαν δ' έως τρεις χιλιάδες εις το χωρίον Βροντάδο, όπου ήσαν ωχυρωμένοι χίλιοι πεντακόσιοι Έλληνες...»³¹.

Στις 2 Απριλίου, ανήμερα το Πάσχα, οι οθωμανικές δυνάμεις κατευθύνθηκαν προς το μοναστήρι του Αγίου Μηνά, στο οποίο είχαν καταφύγει περί τους 3.000 κατοίκους. Εκεί, αφού πραγματοποίησαν ρήγματα στο περιτείχισμα της μονής, προέβησαν σε σφαγές του συνόλου σχεδόν των πολιορκούμενων, ενώ την επόμενη ημέρα έκαναν επίθεση στο χωριό Άγιος Γεώργιος, στο οποίο είχαν καταφύγει 2.300 επαναστάτες Χίοι και Σάμιοι, και ακολούθως κατευθύνθηκαν προς τα Μαστιχοχώρια.³² Γενικά, μπορεί να ειπωθεί ότι ο Καρά Αλής και ο Βαχίτ πασάς επέδειξαν υπερβάλλοντα ζήλο

στην εκτέλεση της σουλτανικής εντολής για την καταστροφή του νησιού και την άνευ διακρίσεως εξόντωση των πάντων, καθώς φονεύθηκαν ακόμα και μικρά παιδιά, γέροι και γυναίκες.³³ Σε αυτά συνυπολογίζουμε και την παραπλανητική υπόσχεση αμνηστίας του Καρά Αλή προς τους κατοίκους που βρίσκονταν στην ορεινή ενδοχώρα, την οποία πίστεψαν, με την παρότρυνση να επιστρέψουν στην πόλη, όπου και πραγματοποιήθηκε τελικώς η μεγάλη σφαγή ή η αιχμαλωσία τους.³⁴ Ολόκληρη η Χίος έγινε πεδίο σκηνών ολοφυρμού, καθώς κυριάρχησαν αφενός οι σφαγές και οι ατιμώσεις του πληθυσμού, που μερίδα αυτού αιχμαλωτίστηκε και πωλήθηκε σε δουλαγορές της Μικράς Ασίας, και αφετέρου οι διαρπαγές περιουσιών καθώς και οι εμπρησμοί μονών και χωριών. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Αλέξανδρου Βλαστού, οι Οθωμανοί «...έσφαζον όσους απήντων μη φειδόμενοι ούτε γένος, ούτε ηλικίαν, ούτε αυτούς τους εν τοις νοσοκομίοις ασθενείς και Λεπρούς, ανώρυττον τους τάφους διά να εύρωσι κεκρυμμένους θησαυρούς...»³⁵. Στο ίδιο πνεύμα και ο Βρετανός πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη, ο οποίος σε αναφορά του προς το Foreign Office ανέφερε ότι «η θηριωδία των Τούρκων εξήχθη μέχρι σημείου το οποίον αναγκάζει τον άνθρωπον να φρικήα»³⁶. Ομοίως, ο Βρετανός πρόξενος στη Σμύρνη Francis Werry έγραφε προς τη μεγάλη αγγλική εταιρεία της Ανατολής Levant

Company: «Στο δρόμο των Φράγκων οδηγούνται πάνω-κάτω κοπάδια από παιδιά της Χίου για πούλημα»³⁷.

Σε κάθε περίπτωση, τα αιματηρά γεγονότα του 1822, τα οποία κατά τον Σπυρίδωνα Τρικούπη χαρακτηρίστηκαν ως «καταστροφή των καταστροφών»,³⁸ προκάλεσαν δημογραφική καθίζηση της Χίου. Από τους 110.000 περίπου κατοίκους του νησιού, οι περισσότερες πηγές συγκλίνουν στο ότι οι νεκροί ανέρχονταν σε 30.000 με 40.000 περίπου, ενώ οι αιχμάλωτοι σε 40.000. Από το γενικό σύνολο επέζησαν και διασώθηκαν 15.000 με 20.000 άτομα, αλλά και από αυτούς παρέμειναν στο νησί περί τους 1.800.³⁹ Όσον αφορά το ζήτημα της χιακής διασποράς, μετά την καταστροφή του νησιού ένα μέρος του πληθυσμού κατέφυγε στα Ψαρά, όπου αρκετοί βρήκαν τον θάνατο στην καταστροφή των Ψαρών το 1824, ενώ ένα άλλο μέρος κατέφυγε στη Σύρο, στην οποία αναπτύχθηκε μια χιακή κοινότητα διαρκώς αυξανόμενη. Γενικότερα, επρόκειτο για το δεύτερο προσφυγικό κύμα κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού Αγώνα, έπειτα από εκείνο που προέκυψε στη Μικρά Ασία εξαιτίας του απαγχονισμού του πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄ τον Απρίλιο του 1821.⁴⁰

Διεισδύοντας σταδιακά στις κύριες αιτίες της καταστροφής της Χίου, τονίζουμε ασφαλώς την ευθύνη των επαναστατών Σαμίων και Χίων, προκύπτουσα από τον ενθουσιώδη παρορμητισμό τους και την επιπόλαιη εκτί-

μψή τους για τις ενδεχόμενες συνέπειες των ενεργειών τους. Βεβαίως, συνυπολογίζεται και το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του χιακού πληθυσμού ήταν απροετοίμαστο για τη διεκδίκηση της ανεξαρτησίας του εκείνη τη χρονική στιγμή και βεβαίως άοπλο. Πάντως, αυτές οι σκέψεις δεν αναιρούν τις ουσιαστικότερες ευθύνες της νεοσυσταθείσας κεντρικής διοίκησης του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, η οποία δεν αντιλήφθηκε εξαρχής τον κίνδυνο για τη Χίο και δεν απέστειλε εγκαίρως ναυτική βοήθεια. Χωρίς αμφιβολία, η αδυναμία της κυβέρνησης να καθορίσει τα πολεμικά της σχέδια, η έλλειψη χρημάτων, οι έριδες για την πρωτοκαθεδρία μεταξύ των καπετάνιων της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών, καθώς και η βραδύτητα με την οποία κινήθηκαν τα διαθέσιμα, ύστερα από την επιστροφή τους από το Ιόνιο, ελληνικά πλοία συνετέλεσαν στην αποτυχία της Επανάστασης στη Χίο.⁴¹

Παρά ταύτα, ο ελληνικός στόλος, αποτελούμενος από 58 καράβια με κανόνια μικρού βεληνεκούς, υπό τον Ανδρέα Μιαούλη, εμφανίστηκε στις 30 Απριλίου μπροστά στη Χίο, αφού τις τελευταίες ημέρες παρέπλεε τις ακτές και διέσωζε φυγάδες από το νησί.⁴² Με βάση τα Ψαρά, για έναν περίπου μήνα τα ελληνικά πλοία παρακολουθούσαν τις κινήσεις των Οθωμανών ή και, ενίοτε, παρενοχλούσαν τον οθωμανικό στόλο ο οποίος βρισκόταν στο στενό Χίου και Τσεσμέ. Εντός του Μαΐου

πραγματοποιήθηκαν τρεις αποτυχημένες επιθέσεις εναντίον του οθωμανικού στόλου, οι οποίες ενίσχυσαν τις έριδες μεταξύ Υδραίων και Σπετσιωτών, με αποτέλεσμα να αποχωρήσουν τα σπετσιώτικα καράβια στις 31 Μαΐου.⁴³

Με αυτά τα δεδομένα, πραγματοποιήθηκε άλλη μία επίθεση κατά τη διάρκεια της αφέγγαρης νύχτας 6 προς 7 Ιουνίου από δύο ελληνικά πυρπολικά, με αρχηγούς, αντίστοιχα, τον Υδραίο Ανδρέα Πιπίνο και τον Ψαριανό Κωνσταντίνο Κανάρη. Η επίθεση, η οποία έλαβε και τον χαρακτήρα των αντιποίνων για τη σφαγή της Χίου, είχε νικηφόρα έκβαση για την ελληνική πλευρά, καθώς πυρπολήθηκε η οθωμανική ναυαρχίδα από τον Κωνσταντίνο Κανάρη.⁴⁴ Ειδικότερα, ο Ψαριανός πλοίαρχος, αφού οδήγησε με επιτυχία το πυρπολικό του στην οθωμανική ναυαρχίδα και το έδεσε σε αυτή, άναψε φωτιά στο σκάφος του, η οποία γρήγορα μεταδόθηκε στη ναυαρχίδα. Ο Κανάρης ακολούθως μεταπήδησε στη βάρκα του πυρπολικού του, όπου τον περίμεναν οι σύντροφοί του, και απομακρύνθηκε αντικρίζοντας με αισθήματα χαράς την ανατίναξη της οθωμανικής ναυαρχίδας, εξαιτίας των καιόμενων πυριτιδαποθηκών της. Η έκρηξη προκάλεσε τον θάνατο 2.000 ενόπλων καθώς και του ιδίου του ναυάρχου Καρά Αλή. Το πλήγμα ήταν μεγάλο για το οθωμανικό Ναυτικό, διότι επάνω στη ναυαρχίδα ήταν καλεσμένοι του ναυάρχου, σε γεύ-

μα, όλοι οι επίλεκτοι αξιωματικοί των υπόλοιπων πλοίων, καθώς την επόμενη ημέρα ξεκινούσε η εορτή του μπαϊραμιού. Ο Οθωμανός διοικητής της Χίου Βαχίτ πασάς περιγράφει πώς βίωσε αυτές τις στιγμές, εκφράζοντας άλλωστε τον απόηχο του συμβάντος για την οθωμανική πλευρά: «Ευθύς έγνωμεν ότι η ναυαρχής καίεται' και τρώντι τούτο ήτον' καθότι και εκπυροκροτήσεις των πυριτοθηκών ηκολούθουν με φοβερούς πατάγους' ο τοποτηρητής έσκανεν εκ της οργής, διότι εις θέσιν ευρίσκετο ανίκανον να εμποδίση το κακόν, και να δώση χείρα βοηθείας εις τους πάσχοντας αδελφούς του' η λάμψις αναβαίνουσα μέχρις ουρανού διήρκεσε μέχρι πρωίας σχεδόν, ούτω πως απαισίως πανηγυρισθέντος διά τοιούτου πυρολαμπήματος του Παϊραμιού μας' προς το συμβεβηκός τούτο ο στρατός βλέπων οφθαλμοφανώς την απώλειαν της ναυαρχίδος, ώρμησεν εις τον τοποτηρητήν και τον διάδοχόν του, κράζων ότι θέλουσι καταστρέψει τα Μαστιχοχώρια όλα προς εκδίκησιν της καιομένης ναυαρχίδος»⁴⁵.

Σε κάθε περίπτωση, η εξέλιξη των γεγονότων σχετικά με την πυρπόληση της ναυαρχίδας οδήγησε στην καταστροφή των Μαστιχοχωρίων της Χίου από τους Οθωμανούς στο πλαίσιο της εκδίκησής τους.⁴⁶ Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, το πλήγμα οδήγησε στη μετακίνηση του οθωμανικού στόλου από την περιοχή της Χίου προς τα Μοσχονήσια και την Τένεδο.⁴⁷ Βέβαια,

το εν λόγω μεγάλο και ηρωικό κατόρθωμα του Κανάρη, το οποίο εορτάστηκε με δοξολογίες και σημαϊστολισμούς σε όλη την επαναστατημένη Ελλάδα, πέραν της ηθικής ικανοποίησης, ως αντιστάθμισμα για την καταστροφή της Χίου και τις σφαγές του πληθυσμού της, δεν είχε κάποια μακροπρόθεσμα στρατιωτικά οφέλη για το ίδιο το νησί της Χίου, που, ούτως ή άλλως, είχε καταστραφεί. Ωστόσο καθυστέρησε, έστω και πρόσκαιρα, τα σχέδια του οθωμανικού στόλου για την καθυπόταξη και των υπόλοιπων νησιών του Αιγαίου, τα οποία υλοποιήθηκαν εν πολλοίς το 1824 με την καταστροφή των Ψαρών και της Κάσου. Σε ένα παράλληλο επίπεδο, όμως, η επιχείρηση εκδίκησης για τις σφαγές στη Χίο είχε διεθνή αντίκτυπο, καθώς ο Κανάρης έγινε πασίγνωστος με τη δράση του, δεικνύοντας αφενός την αποφασιστική εξέγερση ενός λαού που υπερασπιζόταν με θυσίες το ιδανικό της ανεξαρτησίας και ενδυναμώνοντας αφετέρου τον Φιλελληνισμό σε αυτή την κρίσιμη στιγμή για την Επανάσταση.

Σε ένα τοπικό επίπεδο, τα γεγονότα της σφαγής της Χίου, τα οποία ενείχαν και τον χαρακτήρα της εκδίκησης των Οθωμανών για τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 1821 στην Τριπολιτσά, ήταν λογικό να φοβίσουν τον ελληνικό κόσμο κατά τον δεύτερο χρόνο της ελληνικής Επανάστασης, λειτουργώντας ανασταλτικά για περαιτέρω άμεσες επαναστατικές ενέργειες στον νη-

σιωτικό τουλάχιστον χώρο. Για παράδειγμα, η αποτυχία της Επανάστασης στη Χίο αποθάρρυνε τον Φιλικό Παλαιολόγο Λεμονή να ξεκινήσει ενέργειες για την απελευθέρωση της Μυτιλήνης, ενώ οι πρόκριτοι της Καλύμνου, της Τήλου και της Λέρου δήλωσαν, έντρομοι, την υποταγή τους στον σουλτάνο, πληρώνοντας μάλιστα τους οφειλόμενους φόρους τους.⁴⁸ Από την άλλη πλευρά όμως, σε ένα διεθνές επίπεδο, η καταστροφή αυτή συνετέλεσε, περισσότερο από κάθε άλλη πολεμική πράξη έως εκείνη τη στιγμή, στην πρόκληση του ενδιαφέροντος της Ευρώπης για το Ελληνικό Ζήτημα και αναζωπύρωσε το φιλελληνικό κίνημα.⁴⁹

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η σφαγή των Χίων και η καταστροφή του νησιού οδήγησαν, μέσα στην τραγικότητά τους, στην ενίσχυση της υποστήριξης για τους επαναστατημένους Έλληνες και στη συνειδητοποίηση της σκληρής καταστολής που λάμβανε χώρα στο επαναστατημένο έδαφος από την οθωμανική πλευρά. Με άλλα λόγια, τα γεγονότα της Χίου κατέδειξαν στους Ευρωπαίους ότι ήταν αδύνατη πλέον η συνύπαρξη των Ελλήνων με τους Οθωμανούς στα επαναστατημένα μέρη και επομένως αδύνατος ο όποιος συμβιβασμός τους.⁵⁰ Για την περίπτωση της Βρετανίας, οι σφαγές στη Χίο αποτέλεσαν την αιτία να δραστηριοποιηθεί και το βρετανικό κοινό και να εκδηλώσει ένα δραστήριο φιλελληνικό κίνημα, καθώς μέχρι εκείνη τη

στιγμή η Επανάσταση δεν του είχε προκαλέσει κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον.⁵¹ Στην ίδια κατεύθυνση, μια πλούσια αρθρογραφία σε ευρωπαϊκές εφημερίδες αναδείκνυε τα γεγονότα της Χίου, ενώ ανάλογης θεματικής φυλλάδια και βιβλία κυκλοφόρησαν στη Γαλλία, στη Γερμανία και στην Αγγλία.⁵² Μάλιστα, στη Γαλλία έγιναν έρανοι για την παροχή βοήθειας στους διασωθέντες Χίους, ενώ ο νεαρός ζωγράφος Ευγένιος Ντελακρουά συνέθεσε τον γνωστό πίνακα –σύμβολο πλέον για τον απελευθερωτικό Αγώνα– «Η σφαγή της Χίου», ο οποίος χαρακτηρίστηκε ως φιλελεύθερος και ριζοσπαστικός για την εποχή του.⁵³

Σε κάθε περίπτωση, λοιπόν, η σφαγή της Χίου αποτελεί έναν ιδιαίτερο σταθμό στην ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, όχι μόνο γιατί ενσαρκώθηκε η πρώτη μεγάλης έκτασης σκληρότητα του οθωμανικού κράτους κατά των επαναστατημένων Ελλήνων, αλλά και γιατί μέσα από τη θυσία των Χίων ενεργοποιήθηκε ή και γεννήθηκε, σε κάποιες περιπτώσεις, το φιλελληνικό κίνημα σε όλη την Ευρώπη, το οποίο έφτασε στην κορύφωσή του με την έξοδο του Μεσολογγίου το 1826. Αυτή η διάσταση της συμφοράς καθρεφτίζεται μέσα από τα λόγια του Αδαμάντιου Κοραή, σε επιστολή του για την ιδιαίτερα πατρίδα του τη Χίο, τον Ιούνιο του 1822: «Ότι δεν μ' απέπληξεν η απροσδόκητος συμφορά της Χίου, απορώ· ευρίσκομαι εις κατάστασιν φοβε-

ρίζουσαν αποπληξίαν· όλα τα πλέον πικρά φαρμάκια με τα ποτίζει η τύχη εις τας τελευταίας ώρας της ζωής»⁵⁴. Ομοίως απευθύνεται προς τους συμπατριώτες του, καταλήγοντας: «Μία μόνη εκδίκησις σας συγχωρείται ή μάλλον σας προστάσσεται, να μη διασκορπισθήτε, αλλά να αποφασίσετε όλοι μεθ' όρκου, όχι μόνον να επιστρέψετε εις την πατρίδα, ευθύς ότ' ελευθερωθή η πατρίς από τους Μουσουλμάνους, αλλά και να την καταστήσετε πολύ λαμπροτέραν της πρώτης»⁵⁵.

Η Ελληνική Επανάσταση κατατάσσεται
δικαιολογημένα στις μεγάλες επαναστάσεις
που σφράγισαν την εποχή της Νεωτερικότητας.
Η συμπλήρωση διακοσίων ετών από την έκρηξη
της έχει εύλογα κερυφώσει το ενδιαφέρον.

Η Σειρά 200 χρόνια από την Επανάσταση
φιλοδοχεί να συνεισφέρει στη δημόσια
ιστορία και στον διάλογο για τον χαρακτήρα
και τις μορφές της Παλιγγενεσίας των Ελλήνων.

Ποιες στρατιωτικές μάχες στη διάρκεια της Επανάστασης είχαν
δυσμενή κατάληξη για τους Έλληνες και ποιες εξελίξεις
πυροδότησαν; Ποιες ήταν οι συνέπειές τους στην πορεία της
κοινής προσπάθειας και σε τι κίνδυνο έθεσαν τον αγώνα της
Ανεξαρτησίας; Πώς ερμηνεύονται οι συγκεκριμένες ήττες με
βάση τα πολιτικά και στρατιωτικά δεδομένα της εποχής; Ποιοι
ήταν οι πρωταγωνιστές των μαχών αυτών και σε ποιον βαθμό
οι θυσίες τους έλαβαν συμβολικές διαστάσεις; Απαντώντας σε
αυτά τα ερωτήματα η παρούσα μελέτη σκοπεύει να παρουσιάσει
και να ερμηνεύσει τις πολεμικές αποτυχίες στη διάρκεια της
Εθνεγερσίας, από το 1822 έως το 1826.

ISBN: 978-618-03-2253-8

9 786180 322538

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 82253